

OROANNA

Hasan Beden*

Batı Anadolu'da 12 İon kentinden söz edilse de bu, o tarihte bu bölgede, kent sıfatını savaşlar, istilalar, sürgün veya ortak yönetim (synecismo) yoluyla güçlü komşu kent tarafından yutulmuş, köy durumuna düşürülmüş hatta insansızlaştırılmış pek çok antik kent olmadığı anlamına gelmez.

19. yüzyılın başlarında bile, Batı Anadolu'da antik çağ yazarlarının ve ünlü seyyahların söz etmiş olduğu ama yeri kesinlikle saptanamamış pek çok eski kent bulunuyordu. Bunlar genellikle ana yolların uzağında, kalıntıları önemsiz veya toprak altına gizlenmiş oldukça eski yerleşimlerdi¹.

Schliemann, Troia'yı ortaya çıkarmadan önce, o bölgede yaptığı sondaj kazıları deneme yanılma yoluyla yapılan ilk arkeolojik kazılar ve lokalizasyon yöntemi idi. Böyle birkaç denemenin sonucunda Troia'nın gerçek yeri keşfedilmiş oldu.

R. Kiepert 1913-1914 yıllarında, İonia ve çevresindeki gözlem ve araştırma seyahatlerinin sonunda, oldukça ayrıntılı haritalar da yaparak, pek çok antik kent ve kentçığın yerini belirlemeye çalışmıştır.

Ünlü bilgin, arkeolog ve epigraf Louis Robert 1946'da Delphi mültEZimlerine ait mermer levha üzerine kazınmış bir listeyi yayınladığında Teos ve Kolophon arasında olduğunu tahmin ettiği bilinmeyen bir şehrin varlığından kuşkulandı. Zira bu memurlar, her yıl kesinlikle aynı coğrafi güzergâhı izleyerek görevlerini yapmaktaydılar.² Bu sözü geçen yazıttaki listede "Oroannalılar" (Oroanneis) etnik sıfatı, "Teoslular" ve "Kolophonlular"ın arasında yer almaktaydı. Robert bunu not etti ama Kiepert'in İonia haritasında bu konuda bir bilgi yoktu. Daha sonra Robert'in araştırmalarından da yararlanan L. Zgusta, ünlü haritasında bu eski ve bilinmeyen şehri

---

* Koleksiyoner, Nümismat, Araştırmacı

¹ Beden Hasan, Mannucci Francesco, *Une Ville Inconnue En Ionie*, **Numismatica E Antichità Classiche**, XXXIV, 2005, s. 107-117

² Louis Robert, *Villes de Carie et de Ionie dans la liste des théorodoques de Delphes*, **BCH 70**, 1946, s. 512-23

Smyrna ve Teos arasında oldukça isabetli bir yere yerleştirir.³ Bu yer ismi “Oroanna” yunanca değildir.⁴ Luvice “Anni, Anne” kelimesinin sonradan Pers istilası sırasında Anna’ya dönüşmesi nedeniyle “Ormanın Ana Tanrıçası” anlamında Oroanna denmiş olması olasıdır. Ayrıca o dönemde Artemis adı da Ana Tanrıça tapımını işaret eder şekilde Artemis Anaitis olarak anılmaktaydı. Bir başka görüşte ise “Oro” kelimesinin Luvi dili ve onun ardılı bazı Anadolu dillerinde sunak anlamına geldiği belirtilmektedir.⁵ Bu görüşe göre de Oroanna isminin “Ana Tanrıça’nın Sunağı” anlamını taşıdığı ve burada Ana Tanrıça Ma kültürünün erken dönemlerden beri var olduğu düşünülebilir.

Louis Robert’in MÖ. 188 yılına tarihlediği vergi memurlarının İonia’daki güzergâhını belirten listeyi içeren yazıt, Delphi müzesindeki diğer yazıtlarla da aynı şehir isimleri sıralamasını göstermektedir.

Robert 1946’da İonia ve Caria ile ilgili yayınladığı eserinde bu bilinmeyen şehrin adını belirten etnik terim hakkında “şimdiye kadar hiçbir metinde adı geçmiyor” ifadesini kullanır. Yapılan araştırmalarda, MÖ. 3. ve 2. yüzyıllarda yaşamış ve “Oroannalı” etnik sıfatını kullanmış beş kişiye rastlanmıştır.

- 1- 3. yüzyılda kızıyla birlikte ölen Antipatros.
- 2- MÖ. 221-204 yılları arasında hüküm sürmüş olan Ptolemaeos Philator’un subaylarından Alexandros Syndaaios.
- 3- MÖ. 2. yüzyılda Halikarnassos’ta 5 defa Apollon tapınağının rahipliğini yapmış olan Neon adına, imzalamış olduğu bir heykel diken Daimenes.
- 4- Milet’ten Timon adında birisi.
- 5- Louvres Müzesinde bulunan 2. yüzyıla ait bir mezartaşı (Bkz. Resim 8) kabartmasında adı geçen Oroanna’lı Thalea.⁶

Bütün bu yunanca isimlerine “Oroanneis” etnik kökenini eklemiş kişiler bize Oroanna kentinin varlığını doğrulamaktadırlar ve MÖ. 2. yy. içinde hâla Oroanna’da köy yaşamı biçiminde bile olsa

³ L. Zgousta, **Kleinasiatische Orstnamen**, Heidelberg, 1984, s. 946

⁴ Oroanna yerli bir isimdir, Yunanca değildir. Hatta Strabon’a göre Leleg dilinden gelme de olabilir.

⁵ Bilge Umar, **İlkçağda Türkiye Halkı**, İstanbul 1999, s. 619

⁶ Beden Hasan, Mannucci Francesco, **age.**, s. 107-117

hayatın devam etmekte olduğunu göstermektedir. Akurgal, Bayraklı Kazılarında edindiği verilere göre Pers Generali Harpagos'un MÖ. 545'de eski Smyrna'da yaptırdığı yıkım sonrasında Smyrna'da kent yaşamı sona ermiştir.⁷

Harpagos Phokai'yi ele geçirmek için şehir kapılarına dayandığında, kent halkının tümü birden elli küreklî savaş gemilerine binip Kuzey Akdeniz sahillerinde güvenli bir şehir kurmak düşüncesiyle göç etmişlerdi. Harpagos, şehri ele geçirdiğinde bomboş bir Phokai ile karşılaşmıştı. Sonradan halkın bir bölümü Phokai'ye geri dönmüş olsa da varlıklı kesim başta olmak üzere tüccarlar bugünkü Marsilya limanında kurdukları Massalia kentinde ve o civardaki küçük kentlerde yaşamaya başladılar. Pers Ordusu bu olaydan sonra Teos'a saldırdı. Ancak Teos'luların seçkinleri ve zengin aileleri gemilerle Trakya sahillerine kaçmayı başardı. Harap Abdera şehrini ele geçirip oraya yerleştiler.⁸

Pers Ordusu'nun Teos'u istilaya giderken aldığı güzergâh bugünkü İzmir Kuzey Çevre Yolu'nun ortalarında yer alan ve Efemçukuru'na doğru giden kestirme yol olabilir. Bu yolun hemen başında bulunan büyükçe bir yerleşim yerini⁹ yıktıktan sonra Pers birlikleri, dağı tırmanıp iki ayrı kola ayrılarak, biri Efemçukuru ve Gödençe köyleri üzerinden, diğeri ise Kocadümen Tepe yolu ile Beyler köyü üzerinden, Teos'a orman yolları içinden inmeyi planlamış olmalıydılar (Bkz. Harita 1). Bu güzergâh, hem güvenli hem de en kestirme yoldu. İşte bu yürüyüş sırasında Kocadümen Tepe'deki oldukça geniş yerleşim yeri ve onun etrafındaki Maltepe, Palamutkaya, Beyler ve Asarlık gibi kaleler, köyler ile çiftliklerin de tahrip edilmiş olmaları mümkündür. Günümüze ulaşabilen duvar örgüleri incelendiğinde Kocadümen Tepe'deki arkaik duvar temelleri üzerine daha sonraki dönemlerde kırma taş duvar ilaveleri, burasının yıkım gördüğünü ve sonra onarılarak kullanıldığını göstermektedir (Bkz. Resim 4).

1985 yılında, yağmurlu bir kış gününde kalabalık bir yürüyüş grubuyla Kocadümen Tepe altındaki Kuyucak köyünün kuzeyindeki bir patikadan geçerken, ormanda çam ağaçları arasında büyük bir

⁷ Ekrem Akurgal, *Bayraklı Kazısı, Ön Rapor, DTCF Dergisi*, Ankara 1950

⁸ Bilge Umar, *age.*, s. 262

⁹ Muhtemelen Palai Smyrna'nın büyükçe kasabalarından birisi olan bugünkü Limontepe'dir.

mermer lahit parçası gözüme ilişti. Bu ağır parçanın böylesine yüksek bir yerde, bir antik yerleşim merkezinden pek fazla uzakta olamayacağını düşündüm.

Daha 1976'da İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürü Musa Baran ve arkadaşları Teos – Kolophon hattının kuzey taraflarında Beyler Köyü çevresinde yüzey araştırması yaptılar. Recep Meriç de bu bölgenin oldukça güneyinde, Kolophon yakınlarındaki Küner Köyü civarında yaptığı yüzey araştırmasında¹⁰ Oroanna'nın bu köyün güneyindeki Karatepe olabileceğini düşündü. İonia'da daha önce araştırmalar yapan K. Buresch, A. Philippson ve H. Kiepert gibi seyyah ve bilginlerden hiçbiri bu ormanlık ve dağlık bölgeyi gezmemiş ve incelememişlerdi¹¹.

Bir şans eseri olarak 1998 yılında çok eski bir şehir kalıntısı olabilecek bir yerde kaçak kazılar yapıldığını duyunca Orhanlı köyünden merhum Muzaffer Bey rehberliğinde, 628 metre yüksekliğindeki Kocadümen Tepe'ye güneydeki Orhanlı ve Kuyucak yönünden tırmandık. Güneyden ve doğudan sert uçurumlarla geçit vermeyen tepeye batıdan dolanarak kuzey tarafından ulaştık. Tepenin kuzey yamaçlarındaki yerleşim terasları, zirveyi çevreleyen surlardan yer yer kalan düzgün yontulmuş iri temel taşları, Akropol'deki büyük yapı temelleri, duvarlar, ev kalıntıları ve kaçak kazılar sırasında etrafa saçılmış arkaik dönem mimarisine ait malzemeler, bu tepenin çok eski bir yerleşim olduğunu gözler önüne sermekteydi (Bkz. Resim 5-7).

Acaba bu kalıntılar gerçekten Oroanna'ya mı aitti? Bunun için bölgedeki tüm adı bilinmeyen yerleşim kalıntılarını iki yıl içerisinde tek tek gözden geçirdim. Kocadümen Tepe'deki yerleşim, konum ve stratejik açıdan diğerleriyle kıyaslanmayacak şekilde büyük ve etkileyiciydi. Hemen üst tarafındaki vadide, yaz mevsiminde bile kurumayan bir su kaynağı bulunmaktaydı. Tepe, bir kale şehir olabilecek konumdaydı. Akropol alanı, 400 m. uzunluk ve 120 m. genişlikte oval biçimde büyük bir düzlüğe sahipti. Bu da orta ölçekte bir arkaik şehirden çok ötesini işaret etmektedir. Güney ve batı yönünde yer yer temelleri izlenen surların ve şehrin aşağıdan veya uzaktan bakıldığında herhalde çok muhteşem bir görüntüsü olmalıydı. Bütün bölge antik kent kalıntılarında yaşanan gerçek, burası için de

¹⁰ Recep Meriç, "1985 yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırmaları", **IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 26-30 Mayıs 1986, s. 301

¹¹ Beden Hasan, Mannucci Francesco, **age.**, s. 107-117

geçerliydi. Hemen 3-4 km. aşağıdaki Orhanlı ve Kuyucak köyleri ve belki diğerleri, yüzyıllar boyunca bu kalıntılardaki malzeme ile inşa edilmiş olmalıydılar. Etrafa saçılmış seramik ve mimari parçalardan burasının yıllarca kazıldığı anlaşılmaktaydı. Daha sonra rehberim rahmetli Muzaffer Bey ve arkadaşlarının da yardımıyla, civar köy sakinleriyle konuşarak, Louis Robert'in çok pratik kent bulma yöntemini izleyerek, Kocadümen Tepe üzerinde ve eteklerinde bulunduğu belirtilen sikkelerin basit bir envanterini çıkardım. Buna göre burada bulunan paralar %90 oranında, Teos şehrine aitti; bunların da %80'i arkaik Teos obolleri idi ve tamamı Helenistik dönem öncesine tarihlenmekteydi. Geri kalan %10'luk bölüm ise civar şehirlere Ephesos, Kolophon, Klazomenai, pek ender olarak da Lampsakos, Parion, Chios, Methymna gibi uzak şehirlere aitti. Ama bu yerleşimde hiçbir Smyrna parasına rastlanmamıştır.¹²

Bu araştırma esnasında dikkati çeken çok önemli bir şey ise, bu kentin kendi orijinal parası olması muhtemel, oval veya şekilsiz tipte, barbar stilde, düze yakın yüzeyli ve üzerinde kabaca resmedilmiş sağa bakan bir aslan başı motifinin bulunduğu elektron paralarıdır (Bkz. Sikke No: 1-7). Bu paraların prototipi kesinlikle Lidya arkaik dönem elektronlarıdır ve Lidya-Milet standardında basılmışlardır. Son 10 yılda bu nadir ve bilinmeyen elektron sikkelerin bulunma yerlerini araştırdım. Bu sikkelerin bulunma sıklığı %90 oranında Kocadümen Tepe ve 2 km. çevresidir. Geri kalan %10'una ise Teos civarında rastlandı. Oysa Sardeis ve Lidya bölgesinde, İzmir, Urla, Samos karşıyakası, yani Ürkmez, Kuşadası ile Milet ve Didim çevrelerinde bulunduğu hiç not edilmemiştir. Üstelik Kocadümen Tepe'de¹³ bulunan bu tipteki elektronların¹⁴ tamamına yakını düşük

¹² Beden Hasan, Mannucci Francesco, *age.*, s. 111

¹³ Bu dağın en batı ucunda bulunan Kocadümen Tepe'nin 5 km. kuzeyindeki Efemçukuru köyü çevresinde %12.65 (gram/ton) gibi oldukça yüksek tenörlü bir altın damarı bulunmaktadır. Bu bölgede bilinen ilk madencilik faaliyetleri, Efemçukuru köyü kuzeyi ile Kavacık köyü arasındaki Kestanebeleni Tepe ile Kokarpınar dere içinde maden mühendisleri Barkef (1910) ile Hakkı Bey (1925) tarafından kaydedilmiştir. Bu alanda kurşun ve çinko hem kendi aralarında, hem de tek tek altınla korelasyona girdiği saptanmıştır. (Detaylı bilgi için bkz. Savaş Dilek, *İzmir-Menderes, Efemçukuru Köyü Kuzeyi, Tüpraç Ltd. Şirketinin Altın Madeni Cevherleşmesi Ve Yöredeki Diğer Mineralizasyonlar.*)

¹⁴ Tarihte Lidyalılar'ın MÖ. 650-550 yıllarında Tmolos dağının kuzey yamaçlarında altın madeni işlettikleri bilinmektedir. Lidya Kralı Krezüs'ün Tmolos dağındaki altın damarlarından elde ettiği elektron parçacıklarıyla, MÖ. 600 yıllarında ilk paraları bastırıştır.

ağırlıktaki (0.29-0.60 gr.) sikkelerden oluşmaktadır. Bu tür küçük birimdeki paraların, günlük ihtiyaçları karşılamak için darp edildiği ve basıldıkları kent çevresinden fazla uzağa gitmediği bilinmektedir.

O halde bu ilginç ve özgün paralar kesinlikle Kocadümen Tepe'deki bu çok eski yerleşim yerinde darp edilmişlerdir. Bugün bile altın madeni işletilmekte olan Kocadümen Tepe çevresinde eski çağlarda da madencilik faaliyetinde bulunulduğu ve elde edilen hammaddenin (elektron) sikke basımında kullanıldığı akla gelmektedir. Bazı nümismatların, işin içinden çıkamayınca sadece sikkenin standartına ve resmine bakarak bu paraları, bilinmeyen İonia, Milet, Samos, Ephesos veya Lidya'ya atfetmeleri gerçeği yansıtmaz. Umarız ki yakın gelecekte Kocadümen Tepe'de yapılacak bir kurtarma kazısında, bulunacak yeni kanıtlarla şehrin gerçek ismi resmen onaylanmış olacaktır.

Söz konusu arkaik elektron paraların yayılma merkezi Kocadümen Tepe olduğuna göre, bu bölgede olması gereken ve Delphi vergi memurlarının listelerinde de adı geçen bilinmeyen antik kent Oroanna, Kocadümen Tepe üzerinde kurulmuş olmalıydı. Zaten onun hemen altındaki Orhanlı köyü de adını Oroanna'dan almış olmalıdır. İki yerleşimin birbirine sadece 3-4 km. mesafede olması ve iki ismin arasındaki ses benzerliği bize bunu düşündürmektedir.

Sikke No 1:

EL, Trite, Oroanna, MÖ. 600-550, (Gorny-Mosch, Auction 199)

Çap: ? Ağırlık: 4,76 gr.

Sikke No 2:

EL, Hekte, Oroanna, MÖ. 600-550, (CNG, Auction 85)

Çap: ? Ağr.:2,35 gr.

Sikke No 3:

EL, Hekte, Oroanna, MÖ. 600-550, (Gemini Auction)

Çap: ? Ağr.:2,35 gr.

Sikke No 4:

EL, Hemihekte, Oroanna, MÖ. 575-560, (Roma Num., Auction 4)

Çap: 8 mm. Ağr.:1,17 gr.

Sikke No 5:

EL, Hemihekte, Oroanna, MÖ. 600-550, (A. Tkalec AG Auction)

Çap: 9 mm. Ağr.:1,19 gr.

Sikke No 6:

EL, 1/24 Stater, Oroanna, MÖ. 600-550, (KE-4388)¹⁵

Çap: 6 mm. Ağr.:0,58 gr.

Sikke No 7:

EL, 1/48 Stater, Oroanna, MÖ. 600-550, (CNG Auction 72)

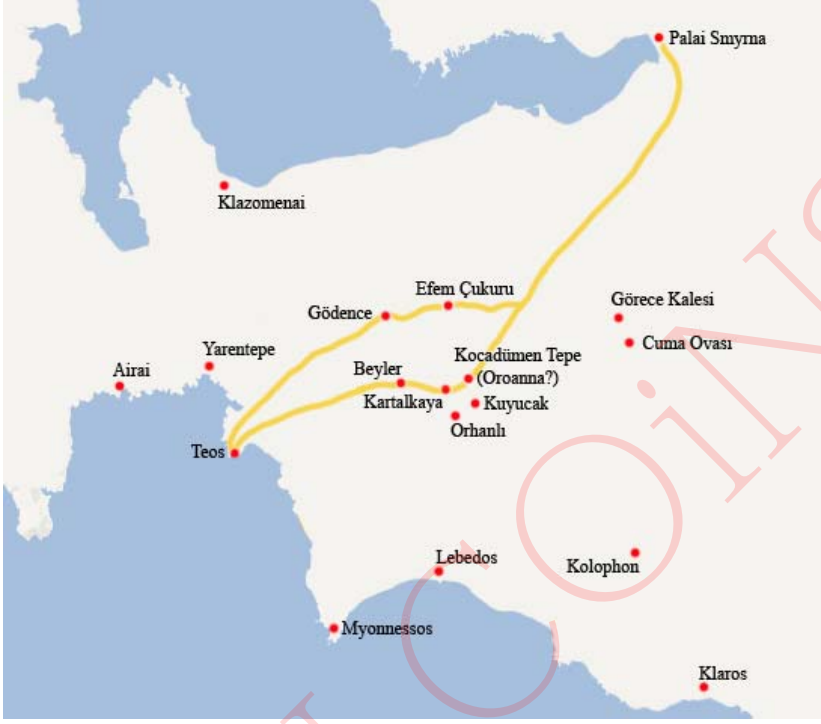
Çap: ? mm. Ağr.:0,29 gr.

---

¹⁵ Kamil Eron Koleksiyonu, İzmir

Harita 1: Pers ordusunun Teos'u istilaya giderken geçtiği varsayılan güzergâh

Resim 1: Kocadümen Tepe Güneyden

Resim 2: Kocadümen Tepe Kuzeyden

Resim 3: Kaçak kazılar sonucunda tahrip edilen duvarlardan detay

Resim 4: Pers yıkımı sonrası tamir görmüş duvarlardan detay

Resim 5: Pişmiş toprak duvar kaplama malzemesi

Resim 6: Pişmiş toprak sütun altlığı

Resim 7: Pişmiş toprak sütun başlığı

Resim 8: Oroanna'lı Thalea'nın mezar taşı (Louvre)